

УДК 159.922

DOI 10.32755/sjeducation.2021.01.179

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЧИН РЕВНОЦІВ

Щербата Вікторія Григорівна, кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології,

Академія Державної пенітенціарної служби

(14000, Україна, м. Чернігів, вулиця Гонча, 34,

e-mail: vikashch@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-1541-7605

Борець Юлія Василівна, кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології,

Академія Державної пенітенціарної служби

(14000, Україна, м. Чернігів, вулиця Гонча, 34,

e-mail: boretsummer@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-7501-8606

Стаття присвячена аналізу феномену ревноців у структурі особистості, які розглядаються як емоції та почуття, як різновид соціальних настанов, як афект, що порушує функціонування когнітивних функцій і поведінки в цілому. У роботі проаналізовано основні причини виникнення, закріплення й вияву ревноців та здійснено їх класифікацію. У результаті теоретичного аналізу наявних досліджень було систематизовано причини ревноців та зроблено їх класифікацію. Зокрема, виділено демографічні, соціально-психологічні та індивідуально- та особистісно психологічні причини ревноців. Серед демографічних характеристик, що впливають на появу та вияв ревноців, виступають стать та вік. До групи соціально-психологічних причин віднесено особливості спілкування у сім'ї, що обумовлені стилем виховання, наявністю в родині рідних братів та сестер (сиблінгів), порядком народження дитини, соціально-рольова позиція людини у суспільстві та пов'язані з нею особливості спілкування тощо. У групу індивідуально-психологічних причин ревноців віднесено особливості емоційної сфери людини (зокрема емоційна чутливість, емпатичність, ефективність, пристрастність, схильність до прив'язаності), наявність своєрідних соціальних настанов (зокрема ідеалістичних настанов щодо міжособистісних стосунків), інертність психічних процесів, особливості ставлення людини до тих чи інших аспектів дійсності (зокрема владне ставлення до близьких людей), ціннісні орієнтації особистості.

Ключові слова: *емоції, почуття, ревноці, причини ревноців, демографічні причини ревноців, соціально-психологічні причини ревноців, індивідуально-психологічні причини.*

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CAUSES OF JEALOUSY

Shcherbata Viktoriia, PhD in Psychology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Psychology,
Academy of the State Penitentiary Service,
(34, Goncha street, Chernihiv, 14000, Ukraine, e-mail: vikashch@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-1541-7605

Borets Yuliia, PhD in Psychology, Associate Professor
of the Department of Psychology,
Academy of the State Penitentiary Service,
(34, Goncha street, Chernihiv, 14000, Ukraine,
e-mail: boretssummer@gmail.com)
ORCID: 0000-0002-7501-8606

The purpose of the article. Theoretical analysis of the causes and manifestations of jealousy.

Methodology. The basis of the study is a theoretical analysis, synthesis, generalization, systematization of available scientific literature on the subject.

Results. Theoretical analysis of scientific works clarified psychological features and factors of jealousy in marital partners. Scientists identify the leading factors of jealousy of marriage partners personal characteristics, in particular: inadequate self-esteem, self-doubt, inferiority complex, as well as mental and neurotic personality disorders, abuse of alcohol, drugs, various psychoactive substances; jealousy of the traitor, which arise for self-defense; provocative games and flirting partner; negative previous experience of close relationships, in particular experiences of infidelity and marital infidelity in the relationship. Among the causes of jealousy are demographic, socio-psychological and individual-psychological one. Demographic factors are identified by age and gender. The presence of siblings, the order of birth in the family, the model of the parental family, etc. belong to the group of socio-psychological reasons. The group of individual psychological factors that influence the emergence and manifestation of jealousy is represented by the emotional sphere of personality (sentimentality, passion, affectivity, stress) and its psychological guidelines, inertia of mental processes, human self-esteem, value orientations.

Practical implications. The need to study jealousy, is the importance of knowing the nature and causes of their appearance in the process of psychological counseling of spouses who are on the verge of divorce due to jealousy. Theoretical materials can be used in the training process of the courses "Psychology of personality", "Age Psychology", "Differential Psychology", "Family Psychology", "Fundamentals psychological correction". Theoretical generalizations and conclusions can be used in the implementation of psychological advising marriage partners on problems arising from jealous marital relations.

Originality/value. Theoretical substantiation of the problem of the causes and manifestations of jealousy allows us to conclude that jealousy is characterized as a

complex psychological phenomenon related to the sphere of feelings and, depending on their features, is accompanied by different emotions.

Key words: *emotions, feelings, jealousy, causes of jealousy, demographic causes of jealousy, socio-psychological causes of jealousy, individual-psychological causes.*

Постановка проблеми. У процесі зародження та розвитку міжособистісних стосунків неабиякого значення набувають ті чи інші переживання, що відкладають відбиток на зміст і якість стосунків між партнерами по спілкуванню. Серед них – ревнощі. Це почуття є досить складним психологічним і моральним явищем, а тому вимагає детального осягнення його психологічної сутності для побудови гармонійних партнерських стосунків між людьми. Вияви ревнощів охоплюють широкі межі існування людини – від сімейних та дружніх стосунків, професії до сфери політики, науки тощо. Однак найбільша актуальність цього феномена спостерігається у сфері інтимно-сексуальних стосунків. Ревнощі, з одного боку, викликають деперсоналізацію партнера по спілкуванню, позбуваючи його індивідуальності й свободи, а з іншого боку, деформують свідомість самого суб'єкта, адже, перетворюють любов і кохання на примітивне прагнення володіти іншою людиною, панувати над нею. Одним із аспектів, що виявляє необхідність вивчення ревнощів, є важливість знання сутності та причин їх появи у процесі психологічного консультування подружжя, яке опинилося на межі розлучення через ревнощі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі ревнощів присвячені роботи різних зарубіжних та вітчизняних психологів. Серед них такі відомі психоаналітики, як: М. Кляйн, Ж. Лакан, З. Фройд, неофрейдисти А. Адлер та К.Хорні. Значний внесок у дослідження сутності та причин виникнення ревнощів здійснили О. Васильєва, П. Куттер, Д. Спірідонов. М. Фрідман. Серед українських дослідників проблему ревнощів вивчали Т. Данилова, С. Журавльова, О. Мартинова, Ю. Мошкіна, А. Пашковська тощо. Роботи А. Волкової та Е. Лінчевського присвячені проблемі класифікації ревнощів.

Аналіз публікацій показує, що ревнощі розглядаються з різних сторін: як емоція (короткочасне, гостре переживання) чи почуття, як закріплена настанова, як пристрасть та афект, що

характеризується втратою адекватності інтелектуальних функцій і поведінки. Однак результати цих досліджень є досить суперечливими, а тому вимагають певної систематизації, особливо стосовно причин виникнення ревнощів.

Метою статті є теоретичний аналіз причин виникнення та вияву ревнощів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Почуття ревнощів часто супроводжує будь-які стосунки людини (інтимні, ділові тощо). Крім того, ревнощі є одним із тих аспектів життя, які не змінюються з часом. Зважаючи на складність феномена ревнощів, встановлено неоднозначність як тлумачення цього поняття, так і причин їх виникнення та вияву. Зупинимось детальніше на аналізі наявних у літературі дефініцій. Так, на думку Е. Ільїна [4], ревнощі – це підозріле ставлення людини до об'єкта обожнювання, пов'язане з болісним сумнівом у його вірності або знанням про невірність об'єкта. У тлумачному словнику Д. М. Ушакова ревнощі визначаються як болісний сумнів у любові, вірності, відданості близької людини; як бажання володіти значущим для людини об'єктом [10].

Аналізуючи природу ревнощів, зупинимось на баченні цієї проблеми у глибинній психології З. Фрейда [9]. Як причини виникнення ревнощів, виходячи з основних методологічних принципів психоаналізу, можна виокремити протидію двох основних інстинктів – інстинкту життя та інстинкту смерті. Чим сильніша прихильність до джерела любові, тим, відповідно, більша залежність від нього. Тому почуття ревнощів виникає як реакція на страх втрати об'єкта, з яким пов'язане почуття задоволення. Найбільшого піку свого розвитку, на думку З. Фрейда, ревнощі набувають на едиповій фазі (дошкільне дитинство) щодо батьків протилежної статі. Ситуація посилюється, якщо на любов батька або матері претендує сиблінг. Брати і сестри змагаються між собою за любов батьків, що закріплює певну модель поведінки, яка може виявлятися в аналогічній ситуації в дорослому віці.

Слідом за З. Фрейдом дає своє пояснення ревнощів автор теорії об'єктних відносин М. Кляйн [6]. Дослідниця вбачає витоки формування і вияву ревнощів на більш ранніх етапах онтогенезу дитини, звертаючи увагу на розвиток характеру стосунків

немовляти з мамою. Первинний об'єкт, на який спрямоване лібідо (сексуальна енергія) новонародженого – материнські груди. Саме вони мають суперечливий вплив: є як джерелом отримання немовлям задоволення, так і причиною фрустрації. Через годування дитина отримує тепло або навпаки дискомфорт. Годування, згідно з М. Кляйн, визначає формування базової довіри або недовіри до світу, що, у свою чергу, є основою формування ставлення дитини до себе й оточення. Оскільки мама є основним джерелом отримання задоволення, саме її присутність або відсутність суттєво впливає на емоційний стан дитини. Чим частіше переживається задоволення від грудей, тим частіше немовля відчуває задоволення і подяку. У іншому випадку в нього розвивається заздрість щодо об'єкта своєї любові. Поступово у міру розвитку дитини (у віці 5 років – фалічна стадія розвитку, за З. Фрейдом) заздрісні імпульси трансформуються в ревності, адже, на об'єкт задоволення претендує ще інший дорослий, який викликає в дитини агресію.

Своєрідне трактування причин ревностей зустрічається у працях неофрейдистів, зокрема А. Адлера і К. Хорні, які значну роль відводили соціальному середовищу, де відбувалось виховання дитини. Спираючись на основні положення власної теорії, А. Адлер причину виникнення ревностей вбачає в наявності в людини комплексу неповноцінності. Чим невпевненіше відчуває себе людина, тим ревнивішою вона є [1]. На його думку, найбільш ревниві особи з високим соціальним статусом у соціумі, адже, у разі втрати об'єкта любові (кохання) під сумнів стають усі атрибути соціального успіху особистості. У чоловіків часто саме жінка постає як один із основних атрибутів його влади.

Хорні К. розглядає ревності як вияв невротичної потреби в любові, яка є складовою захисних механізмів психіки, що спрямовані на зниження базальної тривоги. Базальна тривога – це порівняно стабільне особистісне утворення, що визначає особливості стосунків людини з оточенням. Вона демонструє споконвічну боротьбу людини між бажанням покладатися на інших і неможливістю зробити це через недовіру та вороже ставлення до них [12]. Базальна тривога виражається в переживанні самот-

ності та незахищеності в потенційно небезпечному, на думку людини, світі.

Сприйняття будь-якого психологічного явища, в тому числі ревнощів, має соціально-демографічні та індивідуально-особистісні детермінанти. До соціально-демографічних факторів відносять стать, сімейний стан, наявність сиблінгів та порядок народження у сім'ї. Серед індивідуально-особистісних чинників значний вплив на виникнення ревнощів здійснюють особливості емоційного стану та реагування в конфліктних ситуаціях, наявність прикладу вияву ревнощів у батьківській сім'ї та схильність до прив'язаності.

Переживання ревнощів має й статеві особливості. Психологи К. Леві і К. Келлі виявили, що більшість чоловіків бояться зради фізичної, тоді як жінки – духовної. Крім того, чоловічі ревнощі живить «невпевненість у батьківстві», а також страх перед «вихованням чужого потомства». До того ж чоловіки більше ревнують при офіційно неформлених стосунках. У свою чергу, жінки ставлять на перше місце емоційну вірність через побоювання втратити годувальника для своїх дітей і захисника. На думку дослідників, на непевненість партнерів впливає невдалий досвід попередніх стосунків, хворобливі переживання від зради в минулому. Жінки частіше ревнують в ситуації, коли вони тривалий час виховують вдома маленьких дітей, а чоловіки ходять на роботу і тому мають широке коло спілкування. Жінки однаково гостро ревнують при підозрі в зраді, і якщо чоловік просто виявляє увагу до іншої жінки, оскільки для неї важлива не тільки фізична вірність партнера, але й якість стосунків з ним. Чоловіки гостріше ревнують тоді, коли підозрюють партнера в сексуальній зраді. При цьому жіноча агресія при ревнощах частіше спрямована на уявну чи реальну суперницю, чоловіча ж – на дружину, яка підозрюється у зраді [5].

Вікові особливості ревнощів виявляються в тому, що у парах із суттєвою різницею у віці на початку розвитку стосунків сильніше ревнує молодший партнер, а потім старший. Сімейний стан – ще одна детермінанта уявлень про почуття ревнощів. Людина, яка перебуває у шлюбі, не лише має певні уявлення про ревнощі, а й тією чи іншою мірою або вже відчула це почуття, або в подаль-

шому ризикує потрапити в ситуації, де можуть бути присутні ревності. Дещо інша ситуація з людьми, які лише перебувають у романтичних стосунках. Якщо сімейна людина ще може бути впевнена у постійності, вірності свого чоловіка або дружини, оскільки укладання шлюбу – добровільна, відповідальна справа, на яку погоджувалися обидва партнера. Це свідчить про серйозність намірів щодо один одного, то особистості, які перебувають у романтичних стосунках, більш схильні до виявів ревностей.

Важливу роль у виникненні життєвих настанів і зокрема ревностей відіграють сиблінги та порядок народження дитини у сім'ї [1]. Дослідження А. Адлера демонструють, що досвід старшої або молодшої дитини в сім'ї щодо інших дітей, особливості впливу батьківських настанов та цінностей змінюються з появою в сім'ї наступних дітей і визначає формування життєвого стилю. Від того, яке значення надає дитина ситуації, що склалася, залежить, як вплине порядок її народження на стиль життя та її міжособистісні стосунки в майбутньому. Згідно з А. Адлером, батьки зазвичай надмірно хвилюються щодо появи першої дитини і тому цілком віддають їй свою увагу. Первісток отримує від батьків безмежну турботу й любов. Єдина дитина у сім'ї володіє одночасно і рисами старшої дитини, і зберігає до зрілості дитячі риси. На думку А. Адлера, позиція такої дитини унікальна, оскільки в неї немає ні братів, ні сестер, з якими їй би доводилося конкурувати. Єдина дитина ніколи ні з ким не ділила своєї центральної позиції, не боролася з сиблінгом. Такі умови породжують особливу чутливість до материнської турботи й часто призводить до суперництва єдиної дитини з іншим із батьків. Єдині діти не схильні надто прив'язуватися до інших, оскільки звикли тривалий час знаходитися на самоті, тому і вияви ревностей бувають або достатньо стриманими, або взагалі відсутні. Народження другої дитини, на думку А. Адлера, змінює становище первістка і його погляди на світ. Він описує таку позицію, як положення «монарха, позбавленого трону», і стверджує, що цей досвід часто стає травматичним. Якщо ж народжується дитина іншої статі, то ця подія є не настільки драматичною, оскільки відсутнє пряме змагання. У цьому випадку характеристики старшої дитини виражені слабше. Адлер А. зазначав, що коли старша ди-

тина спостерігає, як її молодший брат або сестра перемагає в змаганні за батьківську увагу і турботу, вона буде схильна відвоювати верховенство в родині. Невдовзі дитина усвідомлює, що батьки дуже зайняті чи надміру байдужі до неї. У результаті первісток освоює стратегію виживання наодинці та привчає себе до ізоляції, не потребуючи прихильності чи ствердження. Тому старша дитина часто виростає консервативною, прагнучи до влади й лідерства. Крім того, суттєва різниця у віці з братом чи сестрою може спровокувати гострі ревності з боку старшої дитини.

Аналізуючи особливості розвитку середньої дитини, А. Адлер підкреслював, що вона є одночасно і старшою, і молодшою у сім'ї, а на її поведінку більше впливає старша дитина. Темп розвитку середньої дитини часто виявляється вищим, ніж у первістка. Молодший сиблінг же виростає схильним до суперництва, оскільки його стиль життя характеризується прагненням довести, що він краще за власного старшого брата чи сестру. Особливо це стосується сиблінгів однакової статі. Ревності часто виявляються в них провідним почуттям стосовно братів, сестер чи близького оточення. Таким чином, особливості розвитку дітей, обумовлені порядком їх народження, впливають на появу схильності до ревностей.

Крім того, серед соціально-психологічних факторів ревностей А. Волкова виділяє бідність міжособистісних зв'язків, що виявляється у відсутності іншого партнера, яким можна було б замінити втрачені стосунки.

Таким чином, такі соціально-психологічні та демографічні характеристики, як стать, сімейний стан та наявність сиблінгів значною мірою впливають на закріплення соціальних настанов, виникнення ревностей та формування моделей їх вияву в подальшому особистому житті.

До індивідуально-психологічних чинників, які можуть викликати й посилювати ревності, відносяться особливості емоційної та ціннісної сфер особистості. Так, звичайний психічний стан може впливати певною мірою на особливості реакції в конфліктних ситуаціях або ситуаціях фрустрації. Емоційні стани породжуються об'єктами, що мають для людини цінність, а якість переживань залежить, у першу чергу, не від його зовніш-

ніх властивостей, а від особистісного змісту і значення для людини, яке їм надається. Почуття у цілому і ревності зокрема пригнічують чи спонукають активність людини.

Страх і власницькі почуття часто супроводжують близькі стосунки, залучаючись у які людина бажає, щоб партнер любив тільки її та відповідав взаємністю. Вона переживає страх пережити відмову в коханні чи втратити партнера через інтерес до нього з боку іншої людини. Все це так чи інакше породжує ревності. Коли над ревностями втрачається контроль, виникає почуття власності, яке виявляється стурбованістю через можливу втрату партнера. Звичайні соціальні інтеракції можуть викликати в такій людині невинувато бурхливу реакцію. Виникненню власницького почуття можуть сприяти комплекс неповноцінності, особистісна незрілість людини, яка вимагає абсолютної й безумовної відданості від партнера, не приймаючи ідеї про необхідність для його психологічного розвитку існування особистого простору.

Крім того, серед індивідуально-психологічних особливостей, які впливають на появу та вияв ревності, виділяються такі особливості емоційної сфери людини [4]:

- сентиментальність (таким людям властива висока емоційна чутливість, тому будь-яка не значна ситуація викликає в них негативні переживання, оскільки їх емоції зосереджені на власній особистості);

- пристрасність (пристрасні люди характеризуються сильними і глибокими переживаннями, повною відданістю об'єкту власної пристрасті);

- афективність (афективні люди схильні до бурхливих емоційних переживань, часто втрачаючи контроль над собою);

- стресогенність (стресогенні люди легко засмучуються навіть за наявності незначних складнощів, втрачають самоконтроль та здатність правильно реагувати на стресові впливи, часто стають бездіяльними).

Те, як людина сприймає дійсність, як буде реагувати на ті чи інші життєві умови залежить ще й від особливостей її ціннісної сфери. Саме тому не менш важливим чинником виникнення, посилення та вияву ревності є ціннісні орієнтації особистості. Наприклад, характерною для людини, яка керується здебільшого духов-

ними цінностями, буде стримана форма вияву ревнощів. Глибоко віруючі люди впевнені у вірності значущої для них людини, оскільки подружжя зрада розцінюється ними, як тяжкий гріх, а тому в них взагалі відсутні поняття «ревнувати», «підозрювати».

Для людини, для якої в житті важлива статусно-рольова позиція у суспільстві та яка керується матеріальними цінностями, ревнощі вже мають глибоке значення. Як правило, такі люди навіть дуже болісно уявляють собі, що значуща людина може їх зрадити чи покинути. Вони ревнують до вищих за матеріальним становищем колег, оскільки об'єктом їхньої уваги виступають гроші. Таким чином, ціннісна сфера особистості позначається на ставленні до дійсності в цілому та особливостях вияву ревнощів зокрема.

Не менш важливим індивідуально-психологічним чинником, що може впливати на виникнення та вияв ревнощів, виступає схильність людини прив'язуватись до іншого. Боулбі Дж. [2] стверджував, що зрозуміти людську поведінку можна, лише проаналізувавши середовище, в якому вона формується. Він виділив такий механізм формування прихильності дитини: на початку соціальні реакції немовляти не диференціюються (наприклад, воно посміхається будь-якій людині чи плаче через те, що вона йде від нього). Приблизно у віці 3–6 місяців спрямованість реакцій немовляти звужується до кількох близьких людей, стосовно однієї людини формується явна перевага. До незнайомих людей вони починають ставитися насторожено. Стаючи з віком більш рухливими, немовлята починають більш активно утримувати поруч основний об'єкт прихильності: стежать за тим, де знаходиться цей батько, і відслідковують будь-який знак, що свідчить про його намагання піти, а отже, викликає в дитини тривогу. На думку Дж. Боулбі, дитина відчуває потребу залишатися поруч із близькою людиною, оскільки втрата контакту з нею на рівні інстинкту переживається як ризик для дитини загинути. Розробляючи власну теорію прив'язаності, Дж. Боулбі описує певні типи емоційного зв'язку з іншою людиною, які сприяють виникненню ревнощів: стурбована прив'язаність та уникнення. Перший тип виявляється переживанням тривоги у стосунках, позитивному сприйманні партнера та негативному сприйнятті себе. Люди з цим типом прив'язаності де-

монструють повну залежність від емоційної підтримки партнера. Особи, для яких у стосунках характерний стиль уникнення, намагаються уникати надмірної емоційної прихильності, що робить їх вразливими до образ і негативних переживань. Цей стиль виступає у двох формах – відстороненому уникненні та боязкому, що вирізняється тенденцією сприймати себе і ставлення партнера негативно. Така людина уникає довірливих стосунків, оскільки постійно відчуває брак піклування про себе з боку партнера. Таким чином, наявність у людини такої стурбованої прив'язаності чи боязкого уникнення провокують у неї виникнення та вияв ревнощів.

Аналізуючи індивідуально-психологічні фактори посилення ревнощів, А. Волкова виділяє такі:

- інертність психічних процесів, які ускладнюють усвідомлення, реагування й дії в певній ситуації;
- ідеалістичність деяких настанов, при яких людина не допускає жодних компромісів у стосунках із партнером;
- владне ставлення до речей та осіб;
- самооцінка (завищена самооцінка породжує деспотичну поведінку при переживанні ревнощів, занижена викликає переживання власної неповноцінності);
- надмірна залежність від партнера в досягненні будь-яких життєво важливих цілей [3].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Ревнощі характеризуються як складний психологічний феномен, що відноситься до сфери почуттів та залежно від їх особливостей супроводжується різними емоціями. Серед причин виникнення ревнощів виділяють демографічні, соціально-психологічні та індивідуально-психологічні. Демографічні чинники виявляються через вік та стать. Наявність сиблінгів, порядок народження, модель батьківської сім'ї тощо відносяться до групи соціально-психологічних причини. Група індивідуально-психологічних чинників, які впливають на виникнення та вияв ревнощів, представлена особливостями емоційної сфери особистості (сентиментальність, пристрастність, афективність, стресогенність, прив'язаність) та її психологічних

настанов, інертністю психічних процесів, самооцінкою людини, її ціннісних орієнтацій.

Наступний крок подальшого дослідження ми вбачаємо в емпіричному виявленні особливостей уявлень про ревності в період молодості, який є сенситивним для створення сім'ї.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологи. Москва, 1995. 261 с.
2. Боулби Дж. Привязанность / под ред. Г. В. Бурменской. Москва, 2003.
3. Волкова А. Н. Опыт исследования супружеской неверности. *Вопросы психологии*. 1989. № 2. С. 98–102.
4. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург: Питер, 2002.
5. Ильин Е. П. Психология мужчины и женщины. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 554 с.
6. Кляйн М. Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников. Санкт-Петербург: Б.С.К., 1997. 96 с.
7. Пашковская А. В. Ревность как мотивация преступного поведения. *Вестник Московского университета. Серия II Право*. 2007. № 1. С. 38–47.
8. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В. Б. Шапар, В. О. Оліфір, А. С. Куфлієвський та ін. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
9. Спиридонов Д. В. Динамическая модель ревности: концептуальные, клинические и функциональные аспекты. *Журнал практической психологии и психоанализа*. 2013. № 2. С. 45–48.
10. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / под ред. Д. Н. Ушакова. Москва, 2000.
11. Фридман М. Психология ревности / пер. с нем. М. Кобылинской. Москва: Современный гуманитарный университет, 2009. 140 с.
12. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Москва: Академический проект, 2006. 208 с.

References

1. Adler, A. (1995), *Practice and theory of individual psychology*, Moscow.
2. Boulbi, Dzh. (2003), *Affection*, in G. V. Burmenskoyi H.V. (Ed.), Moscow.
3. Volkova, A. (1989), The experience of researching adultery, *Psychology issues*, No. 2, pp. 98–102.

4. Пуйн, Е. П. (2002), *Emotions and feelings*, St. Petersburg.
5. Пуйн, Е. П. (2002), *Psychology of man and woman*, St. Petersburg.
6. Клиаин, М. (1997), *Envy and gratitude. Exploring unconscious sources*, B.S.K., St. Petersburg.
7. Pashkovskaia, A. V. (2007), Jealousy as a motivation for criminal behavior, *Bulletin of Moscow University. Series II: Law*, Moscow, No.1, pp. 38–47.
8. Shapar, V. B., Olifir, V. O. and Kufliievskiy, A. S. (2009), *Psychological explanatory dictionary of the most modern terms*, Kharkov.
9. Spiridonov, D. V. (2013), Dynamic model of jealousy: conceptual, clinical and functional aspects, *Journal of Practical Psychology and Psychoanalysis*, Moscow, No. 2, pp. 45–48.
10. Ushakov, D. N. (2000), *Explanatory dictionary of the Russian language*, Moscow.
11. Fridman, M. (2009), *Psychology of jealousy*, translated by Kobylinska, M., Modern Humanities University, Moscow.
12. Horni, K. (2006), *The neurotic personality of our time*, Academic project, Moscow.